

Dženita Sarač Filozofski fakultet, Sarajevo

Mit o Bosni i Hercegovini kao srpskoj zemlji

"Sve grupe naroda za definisanje vlastitog identiteta služe se kulturnim slikama svijeta, simbolima i mitovima koji u bogatoj mjeri stavljaju na raspolaganje katolicke, pravoslavne i muslimanske religiozne kulture."*

Ono što se odmah u historiografije osamdesetih godina uočava je svakako jačanje nacionalizma koji uveliko koristi mit kao sredstvo. *"A ti mitovi su upravo materija na kojoj se grade nacije. Nacija mora imati nacionalnu povijest a ova kao takva ne može biti stvarna nego mitološka, patriotska, skrojena tako da emocionalno veže ljude uz njihove nacije te osigura legitimnost strukture vlasti . a kada se govori o etničkim nacijama poput srpske i hrvatske mitološki temelji nacije su gotovo od krucijalnog značaja."***

Jedan od dovoljnih razloga za stvaranje i održavanje mita, po profesoru Polu Kolsto, je davanje kredibiliteta teznji za kontrolom određenih teritorija, tj. pripadnosti *nama* određenog teritorija.***

Pored arheoloških nalaza posebno se forsiraju izvori koji svjedoče pripadnosti nečega (zemlje) *nasoj nacionalnoj grupi*. To postaje problem.

Cinjenica, koja je višestruko dokazana, je da se mitovi oživljavaju, propagiraju isključivo u korist određene politike i političke grupe. Posebno u doba pojačanog nacionalizma svjesno ili nesvjesno mijesanje historijske istine i mita daje često porazavajuće rezultate, čak i za historičare mitmejkere. Mitologizacija bosanskohercegovačke prošlosti koristi tri oblika balkanskih mitoloških formi: ante murale, sui generis i antiqitate.

Mit antiqitate dobiva na svojoj dimenziji u doba traganja za najstarijim stanovnicima Bosne i Hercegovine kako bi se dokazalo nečije historijsko pravo na nasu zemlju.

I na primjeru historiografije osamdesetih godina opravdana je stara tvrdnja da intelektualci donose mnogo više zla nego dobra.

U vrtlog nacionalizacije i mitologizacije zahvaćeni su mnogi intelektualci i historičari koji svojim angažovanjem stvaraju platformu za ono što tek dolazi.

Sve to ima ogromnog uticaja na "obični svijet" koji polako prezivljava etnogenizaciju identiteta zajedno s jačanjem svijesti o pripadnosti etnonacionalnoj grupi.****

Šta se to dogodilo s nasom historiografijom?

Osamdesetih godina može se osjetiti težnja za stvaranjem demitologizirane verzije historije. Takvi postupci pravdanja ili pak oživljavanja još starijih, izvornih mitova odvući će historiju i naš narod u potpuno drugom pravcu.

Na pitanje čija je Bosna i Hercegovina Enver Redžić se slaze s Nadom Klaić koja s pravom osporava "formule" i "konstrukcije" nacionalne srpske i hrvatske historiografije o pripadnosti Bosne srednovjekovnoj srpskoj, odnosno hrvatskoj državi.*

*Historija kao ideoloski klub, koja je u suprotnosti sa stvarnim historijskim dokumentima i njihovim naučnim izučavanjem postala je u posljednje vrijeme visoko prilagodljiva sa najvećom upotrebljivoscju u vidu sredstava mobilizacije za ostvarenje političkih ciljeva...Pripremna faza, obilježena je intenzivnom metodičnom sveobuhvatnom političkom informaticnom aktivnom kampanjom osamdesetih imala je zadatak da izmijeni sistem vrijednosti citave generacije Srba.***

HISTORIOGRAFIJA OSAMDESETIH

Koja bi to bila polazna tačka od koje bi trebali sagledati historiografiju osamdesetih godina.

Odvojiti bosanskohercegovačku historiografiju od jugoslavenske historiografije prosto bi bilo

nemoguće, međutim, možda bi trebalo početi od 1968. godine.

Pomenute godine ANUBIH prihvatila je projekat "naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine" koji je trebao biti realiziran do 1975. godine i sastojati se od pet svezaka sa po 500 stranica. Međutim, vrijeme će pokazati mnoge faktore koji su doveli do kraha ovog projekta koji nikada nije realiziran. Zavidan broj historičara *majstora svog zanata* nije uradilo svoj posao pravdajući to raznim razlozima.

Rok za predaju radova je proizveden, ali već se tada uočava podvojenost samih učesnika jer jedan broj saradnika (Ekmecić i drugi) smatraju da ne postoji objektivna podloga za takav poduhvat (Istorija naroda Bosne i Hercegovine) jer je sporan sam predmet istraživanja.*

Ponovo se negira bosanskohercegovačka posebnost i njena državnost odbacuje kao mit. Ponovo se javlja ono na što je prije skoro dvadeset godina jasnim riječima iskazao Nusret Šehić. Negira se bosanskohercegovačka državnost i u njezinoj blizini i daljoj istoriji, a Bosna i Hercegovina je još i u Osmanskom carstvu bila samo vilajet u kojem neki ne vide ništa državno-pravnog. Navodi M. Srskica koji je bosanskohercegovačke pokrete gledao kroz pogresnu prizmu manifesta teznje za ujedinjenja sa Srbijom.

Upitao čemu se zasto se onda uopće nazivaju autonomni?***

Projekat je zaključen 1983. godine.

U međuvremenu desio se naučni skup historičara u Iloku 1979. godine. Taj skup bio je uveliko drugaciji od prethodnih donoseći nove tonove na predstojećem *historiografskom ratu*.

Izvještaj broj referata izazvao je iznenađenje, a najostriji i najprecizniji bio je referat beogradskog historičara Momčila Zečevića.

Ovaj historičar naglasava da u dosadašnjoj historiografiji nije bilo dovoljno radova o srpskom nacionalnom pitanju i o nacionalnom interesu srpskog naroda, kritikuje historiografiju da zanemaruje vjersko pitanje i sl.***

Istina je da kritička istorijska nauka ne može dati povoda jednom narodu da se ne opravdano gori nad drugim narodima.*

Titovom smrću doći će do velikih promjena u historiografiji, uslijedilo je doba *demitologizacije* kako same Titove ličnosti tako i drugih tema. Na naučnom skupu *Savjetovanje o historiografiji* održanog u Sarajevu 1982. godine profesor Branislav Đurđević upozorava na ojačanje nacionalne svijesti i stremjenja u domaćoj historiografiji. Apeluje na opasnost koju takva historiografija ima na domaću socijalnu zajednicu.

U našoj historiografiji danas ne samo da se pojavljuju nacionalna stremjenja u rješavanju istorijskih problema nego se nacionalno ogleda i u tome što se vrlo lako organizujemo kada treba raditi na istoriji pojedinih naroda ali se teško organizujemo kada treba raditi na istoriji naroda i narodnosti Jugoslavije. **

Međutim, sve se više počelo govoriti o mitovima o izuzetnosti. Ti mitovi su histerična mješavina osjećaja nadmoćnosti i kompleksa inferiornosti postali su značajniji od istinitih historijskih činjenica.***

Na spomenutom skupu Zdravko Antonić u svojoj diskusiji na rad Rasima Hurema ukazuje na radove koji govore o unistenju srpskog naroda a ne samo o njegovom iseljenju.****

Antonić je svojim referatom ustastvu i cetnistvu nastojao pridružiti i muslimansku građansku politiku.*****

Većina naučnih predloženih i odobrenih naučnih projekata nakon savjetovanja o historiografiji u Sarajevu 1982. godine sadržava poprilično nezgrapnu sintagmu društveno-političkih prilika uz stidljiv suplement obrade ekonomske problematike što se najčešće pretvorilo u preferiranje političke komponente blize i dalje prošlosti u gotovo apsolutno zanemarivanje kulturnih, odnosno

*vjerskih prilika.******

Profesor Isek se slaze sa Sacirom Filandrom da neki nedavno prezentirani podaci upucuju na zakljucak da su nacionalisticke tj. prosrpske ideoloske snage bile prepreka nuznim promjenama.*

*Pojava seperata Encikopedije Leksikografskog zavoda 1983. godine samo je produbila podjelu na one koji su za afirmaciju Bosne i Hercegovine tj. njene posebnosti i onih koji su je negirali.***

Po profesoru Muhamedu Filipovicu to izdanje polazi od stava da Bosna i Hercegovina ne predstavlja historijskokulturnu cjelinu i da opce stanje nauke ima ogroman utjecaj na ovaj projekat. *Pokazalo se da subjektivizam, nesredjeni licni odnosi i zamjerke, odsustvo organizacije u radu i na Istoriji naroda Bosne i Hercegovine, licne netrpeljivosti pojedinaca i odredjeni bojkot cak i same ideje da se radi nesto sto bi licilo na istorijski prikaz razvoj Bosne i Hercegovine kao drevne teritorijalne i kulturne cjeline ima svoje otpore a ti su se izrazavali u odbijanju nekih od najznacajnijih historicara da rade na tim projektima.****

Stanje historiografije se jasno izrazava na projektu koji je usvojila 1986. godine ANUBIH za istrazivanje historije Bosne i Hercegovine, a koordinirao je Institut za istoriju Sarajevo. Istrazivanje u sedamdeset monografija trebalo je da bude realizovano za pet godina. Projekat je nazvan Drustveni cilj XIII/2.****

Novu prekretnicu u jugoslavenskoj historiografiji cini svakako "Memorandum SANU-a" u cijem formiranju ucestvuju i historicari Radovan Samardžic i Vasilije Kresic. *Memorandum* (danas svima uveliko poznat) objavljen je u septembru 1986.godine. Ovaj dokument kritikuje Titov rezim, iznosi optuzbe zbog diskriminacije Srbije na privrednom i politickom planu. Ishod toga je markiranje Srba kao nacije centralista, nacista i ugnjetaca. *Memorandum* se osvrce i na Kosovo i Vojvodinu i tezi reviziji ustava iz 1974.godine i pripajanja istih. Ovim cinom srpski intelektualci jasno daju do znanja da tadasnja Jugoslavija nije pogodna za njihov zivot i djelovanje srpskog naroda. SANU ce nastaviti sa slicnim idejama kroz djela akademika Kresica i Veselina Djuretica koji nastoji da razbije mit o srpskoj hegemoniji.*****

*"Memorandum je bez ikakve nejasnoce, proklamovao da ranija teznja za Veliku Srbiju ostaje na snazi i time je definisao politicki program sa nacionalnim legitimitetom."******

Ozivljavanje mitova prati nedace u samoj Jugoslaviji a slutnju o raspadu zemlje prati, po Filandri, upravo ideja iznijeta u *Memorandumu*. Pod krinkom ocuvanja Jugoslavije uveliko je razvijen projekat *Velike Srbije*.*****

Mitovi o postojanosti kontinuiteta bosanske drzavnosti, o pravu na bosansku zemlju o stvarnim i izmisljenim granicama, o etnickom porijeklu ponovo dobijaju na vrijednosti i sve se vise isticu.

Srecko Djaja celnicima srpske mitologizacije smatra Dositeja Obradovica, Vuka S. Karadjica i Iliju Garasanina koji je u Nacartaniju precizirao plan pripajanja Bosne. Pominje Jovana Cvijica koji isticice Bosnu kao srpsku zemlju, antemuralem srpstva i jezgrom srpskog naroda. Isti autor navodi da taj program tj. *spski problem koji se mora resiti silom* dobiva blazu formu koja vremenom nastoji da novim ocitim primjerima opravda pripadnost Bosne srpskim zemljama.*

Medjutim zbog stroge cenzure od partije na Kosovu, u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj tj. svuda izvan uze Srbije rijetkost su bila popularna povijesna djela, pisana su uglavnom od amatera. Profesionalni historicari izbjegavali su diskusije na racun kontraverznih drustvenih istrazivanja.**

U nauci vec postoji misljenje da je zavrzni proizvod iz pomenute serije SANU-a koja je tezila "demitologizaciji" namecuci svoje mitove upravo djelo bosanskohercegovackog historicara Milorada Ekmečica *Srvaranje Jugoslavije 1790-1918* .godine objavljeno 1989. u Beogradu.

Kada govorimo kako o jugoslavenskoj tako i bosanskohercegovackoj historiografiji ne mozemo zaobici historicara Milorada Ekmečica clana akademije ANUBIH-a i clana SANU-a. Ovaj historicar svojim marljivim radom bio je srdacno pozdravljen i uvazen od svojih kolega koji su podrzavali njegovu znanstvenu angazovanost.***

Upravo tih osamdesetih godina, tacnije 1988. godine u njegovu cast posvecen je Godisnjak Društva istoricara Bosne i Hercegovine god. XXXIX Sarajevo 1988. godine koji nosi naziv *Ekmecicev zbornik*. Ekmecicevo djelo *Ustanak u Bosni 1875-1878*. u tom djelu dobija odredene kritike.

*Globalna Ekmeciceva ocjena ustanka temelji se na spoznaji da je ustanak poceo kao agrarna revolucija koju je potisnula nacionalna linija u znaku primarnog cilja ujedinjenja Bosne sa Srbijom.*****

Prateci rad ovog historicara polako je sve vidljivija nota koja govori o teznji za ujedinjenje Bosne s Srbijom kao i negiranje Bosni i Hercegovini njene drzavne posebnosti. U djelu *Istorija Jugoslavije 1972./73./74.* godine ovaj autor govori o institucionaliziranoj borbi za nacionalnu svijest kao metode izgradnje drzave, drustava i religije kao vododjelnice na srpskohrvatskon jezickom podrucju.*****

Ovakvi stavovi i samo djelo dozivjelo je ogromnu kritiku.*

U svom radu o *Karakteristikama Berlinskog kongresa 1878. godine* sam Ekmecic kaze da je ustanak imao nacionalni cilj stvaranja slobodnog drustva sa slobodnom formom nacionalne drzavnosti. Za cilj Srbije navodi oslobodjenje srpskog teritorija od rijeke Iskar na istoku, Drima na jugu i Une na zapadu tj. Bosne i Hercegovine, sjeverne Albanije sa Skadrom, Kosovo, sjeverozapadnu Bugarsku s Vidimom i jugoistocnu Srbiju s Nisem.**

Po ovom historicaru glavni razlog slabe kolaboracije izmedu muslimana i pravoslavaca u toku ustanka 1882. godine lezi upravo u razlicitosti konacnih ciljeva i kakarakteristika buduće zajednice jer je to bio srpski politicki podvig u sastavu srpskog nacionalnog pokreta.***

Na naucnom skupu odrzanom na Ilidzi 21-22. 11. 1988. godine kada govori o aneksiji Ekmecic ponovo pominje poznati i ozivljeni mit o Bosni i Hercegovini kao srpskoj zemlji. "...politicka konstanta drzavnog vrha Hazburske monarhije bila je da se na prostoru izmedju Dunava, Save i Jadrana ne dozvoli formiranje veslikosrpske drzave. Sve je to izazvalo otpor Srba i muslimanskog stanovnistva koje je sklopilo ugovor 1902. godine kojim se protive proglašenju aneksije smatrajuci da je Bosna i Hercegovina srpska zemlja."*****

Upravo o ovoj temi govori i profesor Dzevad Juzbasic koji ima drugacuije misljenje.*****

Iz svega navedenog mozda se moze opravdati tvrdnja da je Ekmecic *politicar u znanosti******, i jedan od *najistaknutijih ideologa srpske drzave u Bosni i Hercegovini*.*****

Historijska svijest predstavlja mjesavinu politike tadasnje kvazihistorije tj. historijske nauke s određenim ciljem.

Završno djelo politike clanova SANU-a zapocete jos 1985. godine upravo je djelo Milirada Ekmecica *Stvaranje Jugoslavije 1790- 1918. objavljeno 1989. godine*.

Ocjenjujuci ovo djelo Ekmecica, Srecko Djaja autora naziva Mavrom Orbinom, autorom mitologom, sanjarom ili pak dovoljno neupucenog u izvore.*

Ne ulazeci dublje u analizu ovog djela ipak se mozemo sloziti s Nenadom Filipovicem. "*Ekmecic spada u one historicare koje postujete i kada ste svjesni da ono sto on tvrdi ne odgovara istorijskoj istini i u cijem pisanju uzivate dok formirate svoje protuteze.*"**

Medutim, svojim djelom i radom Ekmecic zadivljuje. Njegova reagovanja i teze o Bosni kao srpskoj zemlji i insistiranju da su Bosnjaci sinteticna nacija, izrazenije ce biti tokom i poslije rata.***

(U)MJESTO ZAKLJUCKA

Ako bi problemu mita Bosne i Hercegovine kao srpske zemlje prilazili i s prosvjetiteljskog i s funkcionalnog stanovista tesko bi mogli donijeti konacan zakljucak. Odgovoriti na pitanje funkcionalnog djelovanja mita zavrijedilo bi opsirnu studiju koja mozda i ne bi dovela do ocekanog cilja. Bili smo svedoci besmislenog potenciranja ovog mita koji nema naucnu podlogu.

Ipak, to nam ne daje za pravo da se ne bavimo mitovima u našem društvu koji se samo uslovno mogu markirati kao *korisni i štetni*.

Govoriti o historiografiji osamdesetih godina s njenim ozivljenim mitovima, onako kako dolikuje historičaru bez mrznje i predrasude, je vrlo teško. Jacanje nacionalizma postavlja se pred historičara kao željezna prepreka u njegovom naučnom radu stežući ga okovima njegovog sopstvenog podrijetla.

*Ipak treba uspostaviti granicu da nacionalizam nije jednak nacionalnoj svijesti iako jedno proizilazi iz drugoga. Nacionalizam bi stoga bio izraz određene nacionalne ideologije, a nacionalna svijest i nacionalni pokreti postojali su i prije nacionalizma.**

Već smo u radu naglasili povezanost nauke i općeg političkog zbivanja u zemlji. Međutim, da li to može biti opravdanje za posljedice zloupotrebe mitova? Razlog možemo nazrijeti u sljedećem citatu.

*Neophodni nivo nepristrasnosti u tumačenju istorijskih procesa ili pojedinačnih istorijskih segmenata se na trenutke potpuno gubi, otvara prostor za ustoličavanje mitskih elemenata i stereotipa koji nezadrživo potiskuju istorijski i strogo naučni sadržaj, zamagljena svest o sopstvenoj prošlosti stvara zamagljenu predstavu o sadašnjosti zbog čega je društvena i politička svest bitno određena zabludama, fikcijama i mitovima.***

Konacni zaključak zvučao bi nezahvalno pa naglasavamo da je ovo tema širokog dijapazona i otvorena za izučavanje i diskusije. Međutim, *historijskog naroda nema bez prošlosti, niti civiliziranog naroda koji ne razlikuje mit od historije.****

LITERATURA

- 1.Alterman, Urs, *Etnonacionalizam u Europi*; Svjetionik Sarajevo, Jez printing, Sarajevo, 1997. godine
- 2.Antonic, Zdravko, *Diskusija, Savjetovanje o istorijografiji Bosne i Hercegovine(1945-1982)*, ANUBIH, knjiga LXV, Sarajevo 1983. godine
- 3.Banac, Ivo, *Cjena Bosne*, Zagreb, 1994. godine
- 4.Banac, Ivo, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Glogus, Zagreb, 1988. godine
- 5.Bandzovic, Safet, *Bosnjaci u postjugoslavenskoj srpskoj historiografiji*, Prilozi, 29, Sarajevo, 2000. godina.
- 6.Bandzovic, Safet, *Etnicko-historiografski stereotipi i "sintetičke nacije"*, ANUBIH posebno izdanje CXX/36, Sarajevo, 2003. godina
- 7.Brkljaca, Maja, *Nacije i nasilje na Balkanu*, Sarajevo 4.6.2004.
- 8.Cigar, Norman, *Genocid u Bosni. Politika etnickog ciscenja*, Sarajevo, 1998. godine
- 9.Djaja, Srećko, *Bosanska povijesna stvarnost i njen povijesni odrazi*, Zbornik radova Historijski mitovi na Balkanu, Sarajevo 2003.
10. Djaja, Srećko, *Mavar Orbin dvadesetog stoljeca*, Odjek br.15-16, Sarajevo, august 1990. godine
- 11.Djurdjev, Branislav, *Savjetovanje o istorijografiji Bosne i Hercegovine(1945-1982)*, ANUBIH, knjiga LXV, Sarajevo 1983. godine
- 12.Ekmecic, Milorad, *Karakteristike Berlinskog kongresa 1878. godina*, Prilozi br.18, god. XVII, Institut za istoriju, Sarajevo 1981. godine
- 13.Ekmecic, Milorad, *Ustanak u Hercegovini 1882. godine*, Naučni skup *Sto godina ustanka u Hercegovini*, Sarajevo 21-22. 10. 1982. god. ANUBIH, 1983. godine
- 14.Filandra, Sacir, *Bosnjačka politika u XX. stoljecu*, Sejtarija, Sarajevo, 1998. godine

- 15.Filipovic, Muhamed, *Oblast historije i historiografije u Enciklopediji Jugoslavije-Bosna i Hercegovina*, Institut za istoriju, Prilozi, XXI, 22, Sarajevo, 1986.godine
- 16.Filipovic, Nenad, *Osmanska Bosna i Osmansko carstvo u djelu Stvaranje Jugoslavije 1790-1918 Milorada Ekmečica*, Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, 1991. godine
- 17.Isek, Tomislav, *O nekim aspektima pristupa i tumačenjima historiografske literature o Bosni i Hercegovini u periodu 1980-1988*, Prilozi,29, Sarajevo, 2000.godine.
- 18.Juzbasic, Dzevad, *Politika i privreda Bosne i Hercegovine pod Austro-Ugarskom*, ANUBIH 32/11, Sarajevo 2002.godine
- 19.Kapidžić, Hamdija, *Godisnjak Društva istoricara*, godina XIII, Sarajevo, 1988. godine
- 20.Kolsto, Pol, *Procjene uloge historijskih mitova u modernim društvima*, Zbornik radova *Historijski mitovi na Balkanu*, Sarajevo, 2003.godine
- 21.Miljkovic, Maja, *Beogradski historiografski krugovi i problem racionalnog sagledavanja fenomena nacionalnog interesa na kraju 20. veka*, Prilozi, 29, Sarajevo, 2000. godine
- 22.Pešić, Muhidin, *Manipulacije srpske historiografije o Bosni i Hercegovini*, Prilozi 29, Sarajevo, 2000.godine
- 23.Perica, Vjekoslav, *Uloga crkve u konstrukciji državotvornih mitova Hrvatske i Srbije*, Zbornik radova *Historijski mitovi na Balkanu*, Institut za historiju, Sarajevo, 2003. godine
- 24.Redžić, Enver, *Istorijski pogledi na vjerske i nacionalne odnose u Bosni i Hercegovini*, ANUBIH Zbornik radova, Sarajevo, 1993. godine
- 25.Sečić, Nusret, *Istorijske pretpostavke republike Bosne i Hercegovine*, Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1968.godine

http://www.iis.unsa.ba/institut/du_dzenita.htm